

**ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ЗА ДИСТАНЦІЙНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ**

Економічні, політичні і соціальні зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність реформування та вдосконалення системи вищої освіти. Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних вищих навчальних закладах на конкурсній основі в межах стандартів вищої освіти, якщо певний освітньо-кваліфікаційний рівень громадянин здобуває вперше. Вони вільні у виборі форми здобуття вищої освіти, вищого навчального закладу, напряму підготовки і спеціальності [1]. Проблема організації навчання «впродовж усього життя» є дуже актуальною на даному етапі життя країни, особливо це стосується здобуття другої вищої освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації при зміні громадянином основної професії. Найбільш ефективному розв'язанню зазначеного сприяє дистанційне навчання, яке здійснюється на основі сучасних педагогічних, інформаційних і телекомунікаційних технологій. Їх упровадження в навчальний процес зумовлено завданнями Національної програми інформатизації, головною метою якої є створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави, а одним із завдань – створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення науки, освіти.

Дослідженню форм організації навчального процесу за дистанційною формою навчання в деяких аспектах присвячені праці І. В. Ананченко, А. А. Андреева, В. О. Мордвінова, С. А. Лобачова, В. І. Солдаткіна, О. В. Соловова та ін. [2–5], тому як мету даної статті слід визначити розкриття сутності та аналіз здійснення окремих форм організації навчального процесу за дистанційною формою навчання відповідно до нормативних документів МОН України та закордонного досвіду.

Відповідно до Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 року № 161, основними формами організації навчального процесу є:

- навчальні заняття (лекція, лабораторне, практичне, семінарське та індивідуальне заняття, консультація);
- виконання індивідуальних завдань;
- самостійна робота студентів;

- практична підготовка;
- контрольні заходи [6].

Для дистанційного навчання є характерною більшість вищезазначених форм, проте вони відрізняються від них методами організації.

Навчальний процес за дистанційною формою у вищих навчальних закладах здійснюється у таких формах: навчальні заняття, виконання проектних завдань, практична підготовка, контрольні заходи. Основними видами навчальних занять при дистанційному навчанні у вищих навчальних закладах є: самостійне вивчення навчального матеріалу дистанційного курсу, лекція, консультація, семінар, дискусія, практичне заняття, лабораторне заняття [7].

Лекція, як основна форма проведення навчальних занять у вищому навчальному закладі, призначена для засвоєння теоретичного матеріалу. У багатьох випадках лекція розвиває творчі здібності слухачів. Лекція – логічно-структурний, систематично-послідовний виклад того чи іншого наукового питання. Загальні вимоги до лекції в системі дистанційного навчання зберігаються. Це науковість, доступність, єдність форми і змісту, органічний зв'язок з іншими видами навчальних занять.

Фахівці Московського державного університету економіки, статистики та інформатики класифікують лекції в системах дистанційного навчання на:

- ті що проводяться в реальному часі;
- ті що проводяться в «нереальному часі»;
- ті що проводяться фронтально;
- ті що проводяться індивідуально [3, с. 127].

Для фронтального проведення лекції застосовується телебачення. Комп'ютерні відеоконференції можуть використовуватися для індивідуального варіанту проведення занять, а за наявності проєкційної техніки – для проєктування зображення з монітора комп'ютера на екран – і для фронтального варіанту. В деяких навчальних закладах для проведення лекцій застосовуються радіотрансляції (Відкритий університет Ізраїлю, Indira Gandhi National Open University тощо) [8, 9]. Положення про дистанційне навчання 2004 року поділяє лекції на такі, що здійснюються в «реальному часі» та ті, що проводяться асинхронно.

Аналізуючи способи організації лекцій у системах дистанційної освіти, вважаємо, що їх можна об'єднати у два великих масиви (види):

- **On-line лекції.** Це викладання лекційного матеріалу у реальному часі з використанням телебачення, радіотрансляції, мережі Internet.

- **Record (text) лекції.** Лекційний матеріал записується на відео – або аудіо – носії, також можливі записи текстових лекцій на електронні носії інформації.

Усі види зазначених лекцій можуть бути як груповими, так й індивідуальними.

Семінарське заняття – це одна із форм організації навчального процесу, при якій викладач організовує дискусію навколо попередньо визначеної теми та питань. Семінарські заняття проводяться для формування і розвитку у слухачів умінь і навичок самостійної пізнавальної діяльності і розвитку аналітичного мислення, поглиблення і закріплення знань, отриманих на лекціях і в процесі самостійної роботи слухача, перевірки (оцінювання) інтенсивності та результативності самостійної роботи слухача. Семінарське заняття дає можливість перевірити повноту засвоєння матеріалу, виявити недоліки, сприяти формуванню знань на проблемному рівні. Підготовка слухачів до семінарського заняття включає в себе опрацювання лекційного матеріалу, роботу з підручниками, спеціальною літературою, законодавством тощо. Отримані слухачем оцінки за окремі семінарські заняття враховуються при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

За аналогією з викладанням лекційного матеріалу, семінарські заняття проводяться за технологіями on-line, тобто слухачі спілкуються з викладачем у реальному часі та бачать його та інших слухачів на моніторах комп'ютерів. Крім того, цей вид занять може проводитися за допомогою текстового спілкування, при цьому викладач та слухачі не бачать один одного, а обмінюються текстовими повідомленнями (дають письмові відповіді на запитання викладача) [3, с. 129]. Практичні заняття проводяться за схожою методикою. На них слухачі, окрім роботи над теоретичними проблемами, мають виконувати завдання викладача. При цьому також можливе використання двох підходів до взаємодії викладача та слухача – використання відеоконференцій, або ж обмін текстовими повідомленнями.

Лабораторні роботи в дистанційному навчанні застосовуються більшою мірою для технічних спеціальностей. Проводити лабораторні роботи можна, коли потрібен видалений доступ до комп'ютерних мереж, лабораторних установок або центрального комп'ютера, що моделює експеримент, або коли необхідно зробити доставку портативного лабораторного практикуму до слухача [3, с. 130], крім того, можливе виконання лабораторної роботи у спеціальних центрах «контролю знань».

Консультація є однією з форм навчального заняття, під час якого слухач отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування. Консультації в дистанційному навчанні можуть бути індивідуальними або проводитися для групи слухачів, залежно від того, чи викладач консультує слухачів з питань, пов'язаних із виконанням індивідуальних завдань, чи з тео-

ретичних питань навчальної дисципліни. Консультації можуть проводитися за допомогою прямого зв'язку на кшталт відеоконференції, за допомогою e-mail, а також телефонного зв'язку.

Контрольні заходи в дистанційному навчанні, залежно від циклу навчального процесу, включають поточний контроль, підсумковий контроль та самоконтроль. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних (лабораторних) та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості слухача до виконання конкретної роботи. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на окремих його завершених етапах. Самоконтроль здійснюється слухачами як за допомогою комп'ютерних навчальних систем, так і шляхом відповідей на контрольні питання або тести за розділами навчальної програми. Особливістю контролю в дистанційному навчанні є необхідність додаткової реалізації функцій ідентифікації особи слухача з метою виключення можливості фальсифікації навчання [3, с. 130]. Також контрольні заходи, залежно від засобу обробки інформації та методу складання, поділяють на автоматизований контроль із подальшою передачею необроблених матеріалів до так званого «Центру контролю» або ж із обробкою контрольних матеріалів на місці та неавтоматизований (очний), який може проводитися як із виїздом слухача до «Центру контролю», так і під наглядом викладача [3, с. 131].

Виконання проектних завдань у дистанційному навчанні передбачає розроблення курсового та дипломного проектів (робіт), які виконуються слухачами самостійно з наданням можливості консультування з керівниками проектів та консультантами через електронну пошту, телефон або очно. Курсові та дипломні роботи можуть оформлюватися студентами на паперовому носії та в електронному вигляді та надсилатися до навчального закладу як звичайною, так і електронною поштою, або подаються особисто, де розглядаються у встановленому порядку. Захист проектів (робіт) може відбуватися очно (а у разі створення правових і організаційних умов та інформаційно-технологічних засобів, що забезпечують гарантований рівень аутентифікації студентів, – дистанційно) перед відповідними комісіями за участі керівника проекту [2, с. 40; 7]. Курсові та дипломні роботи зберігаються у спеціальних архівах на паперовому носії та в електронній формі на магнітному носії (на дискетах чи CD-ROM) протягом визначеного навчальним закладом терміну [7].

Зміст самостійної роботи слухача над конкретною дисципліною визначається навчальною програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача. Самостійна робота слухача забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисциплі-

ни: підручники, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, практикум тощо. Самостійна робота слухача над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної дисципліни може виконуватися у бібліотеці, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах (лабораторіях), а також у домашніх умовах. Для якісної самостійної роботи слухачів навчальні заклади мають забезпечити їх необхідними навчально-методичними матеріалами. Для цього в більшості вузів використовуються два підходи:

– «кейс-технологія» (підручники, навчальні посібники, печатний навчальний матеріал та тести з кожного розділу курсу, які об'єднані в один портфель «кейс»);

– мережева електронна бібліотека (розміщення необхідних навчальних матеріалів у комп'ютерній мережі навчального закладу, окремі web-сайти для слухачів із навчально-методичними матеріалами та тестами за навчальними дисциплінами).

Наприклад, за результатами досліджень, що проводилися Центром дистанційної освіти Санкт-Петербурзького державного технічного університету разом із університетами США, Швеції і Фінляндії, отримані такі результати щодо доведення навчальної інформації до слухачів дистанційної форми навчання:

– навчальні матеріали в друкованому вигляді (традиційні технології заочного навчання) – 40–50%;

– навчальні матеріали, розташовані на WWW- сервері – 30–35%;

– комп'ютерний відеоконференцзв'язок – 10–15%;

– інші форми доставки навчальної інформації – 5–20% [10].

Узагальнюючи підсумки нашого дослідження, виділимо загальні риси, притаманні усім формам організації навчального процесу за дистанційною формою навчання: органічний зв'язок між усіма формами організації навчального процесу; широке використання комп'ютерних та телекомунікаційних технологій; гнучкий графік проведення занять; активна взаємодія слухача та викладача в процесі опанування навчального матеріалу.

Список літератури: 1. Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 року // ВВР України. 2002. № 20. Ст. 134. 2. Лобачев С. Л., Солдаткин В. И. Дистанционные образовательные технологии: информационный аспект. М., 1998. 3. Андреев А. А., Солдаткин В. И. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация. М., 1999. 4. Соловов А. В. Введение в проблематику дистанционного обучения. 2007. [Цит. 2008, 4 січня]. Доступний з <http://www.distance-learning.ru/db/el/>. 5. Ананченко И. В. Дистанционное обучение через Интернет. 2007. [Цит. 2008, 4 січня]. Доступний з <http://www.distance-learning.ru/db/el/>. 6. Про затвердження положення про організацію навчального процесу в вищих навчальних закладах: Наказ МОУ від 2 червня 1993 року № 161. К., 2003. 7. Про затвердження положення про дистанційне навчання Наказ МОН України від 21 січня 2004 року № 40. К., 2004. 8. Виртуальные лекции: Офіційний сайт Відкритого університету Ізраїлю. 2007. [Цит. 2008, 4 січня]. Доступний з <http://www-r.openu.ac.il/lectures-audio/index.html>. 9. Gyan Vani educational fm radio: Офіційний сайт Відкритого національного університету ім. Індіри Ганді. 2007. [Цит. 2008, 4 січня]. Доступний з <http://www.ignou.ac.in>. 10. Соловов А. В. Организационные модели дистанционного обучения. 2007. [Цит. 2008, 4 січня]. Доступний з <http://www.distance-learning.ru/db/el/>.

Надійшла до редколегії 09.01.08